

türkiye'nin siyasî yapısı

Türk Siyasetinin Tarihi ve Toplumsal Temelleri

100

Korkut Tuna*

Siyaset deyince günümüzde iktidar olmak isteyen ve halk adına toplumu yönetmeye aday partilerin seçimler sırasındaki vaatleri ve sonra sahip oldukları milletvekilleri oranı çerçevesinde birbirleriyle didiştikleri Meclis, olup bitenlerin genel adı olan demokrasi ve bu çerçevede basın ve televizyonun katkısı ile ortalığı tozu dumana katan bir dizi olay anlaşılacaktır.

Siyasetin tarihi olarak geçmişe bakıldığı zaman bu olup bitenlerin kavramsal karşılıklarına bağlı olarak günümüze ulaşmak üzere geriye dönük bir tarihî /inşa faaliyeti çerçevesinde açıklamalar/yorumlar manzumesi ile karşılaşılmaktadır.

Bu işin adı çok partili, meclisli demokratik düzen ise, buraya kaçınılmaz bir biçimde nasıl gelindiğini anlatmak önem kazanmaktadır. Bizde Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet sürecinde meclisler ve partiler resmi geçidi ve bunların zorunlu olarak birbirini nasıl takip ettiği ve bu tarihsel sürecin kaçınılmaz bir biçimde bu günü nasıl yarattığı en çok üzerinde durulan konulardır.

Tabii bunlar siyaset değil ama mevcut siyasetin ya da siyazetsizliğin yol yordamını, işleyişini ve bu çerçevede nelerle uğraşıldığını bize gösterir. Tarafların beklentilerini ve çizili siyaset içinde temsilcisi oldukları kesimler adına pay kapmayı gösterir. Kısaca günlük didişme de diyebiliriz.

Siyaseti asıl belirleyen veya belirleyecek olan bir toplumun içinde yer aldığı tarihî/toplumsal ilişkiler yumağıdır. Bir toplumu bu ilişkiler yumağından ayrı düşünemeyiz. Her toplum bu ilişkiler çerçevesinde oluşmuş, belli

(*) Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

özellikler ve hepsinden önemlisi bir kimlik kazanmıştır. Bazı toplumlar ise çağını oluşturan ilişkiler içinde tayin edici bir konuma sahip olurlar. Tayin edici olması sadece o ilişkiler içinde tesadüfen bir yere sahip olmasıyla değil, bu konumunu değerlendirecek bir şeyler yapmasıyla mümkündür, bunun için de bir siyasete sahip olması gerekmektedir.

Tarihte toplumların içinde yer aldıkları ilişkilerin tayin edici ana eksenini, farklı uygarlıkların toplumlarına ait farklı örgütlenme biçimlerine bağlı olarak ortaya çıkan, Doğu/Batı ilişkileri oluşturmaktadır. Bu gün tarihte yer almış veya bu süreçte adından günümüzde de söz edebileceğimiz toplumların bu ilişki içinde bir yerleri olmuştur. Bu bakımdan Doğu toplumlarıyla Batı toplumları arasındaki ilişki, çekişme ve çatışma bu gün tarih adına bilebildiğimiz çoğu şeyin temelini oluşturmaktadır.

Bizler Orta Asya'daki tarihimiz sırasında bu çekişme içinde tayin edici bir konumda olmamakla birlikte Doğu uygarlıkları içindeki yerleşik göçebe ilişkisi çerçevesinde önemli roller oynamıştık. İslamiyetle karşılaşmak ve daha sonra Anadolu'ya gelmiş olmak bizim bu çatışma içinde tayin edici bir taraf olarak yeni bir coğrafyada tarih sahnesine çıkmamıza yol açmıştır.

Bunu sağlayan sadece o bölgeye gelmiş olmak değildir. Orta Asya'dan başka bölgelere de giden atalarımızın izlerine ne yazık ki artık rastlamak mümkün değildir. Onlar gittikleri yerlerde kendilerine kimliklerini kaybettirecek toplum ilişkileri içinde olmuşlar ve tarihin derinliklerinde kaybolmuşlar ya da artık kendilerinden Türk olarak bahsedilmemektedir. Tekrar edecek olursak yer değiştirmek ya da yeni coğrafya parçalarına ulaşmak yeterli değildir. Bu var oluşun geçerli ve sonuç alınmış bir siyasetle desteklenmesi de gerekmektedir.

Anadolu'ya gelişimiz yeni bir siyasetle desteklendiği için Anadolu Türklüğünün tarihi Orta Asya Türklüğünün tarihinden farklılık göstermiş ve Doğu-Batı çatışması içinde kendilerini bulan dedelerimiz Orta Asya'dan getir-

dikleri bazı hasletleri yanında Anadolu'da geçerli olabilecek yeni bir siyasetin de sahibi olmuşlardır. Osmanlılık bu yeni siyasetin adıdır ve bu siyaset güçlü bir devletle birlikte Doğu ve Batı arasındaki ilişkileri denetleyici, tayin edici bir imkânı da beraberinde getirmiştir.

Dedelerimiz Anadolu'da mevcut ilişkileri elinde tutmaya çalışan o dönemin siyasi birliklerine katılabilir ve geleceklerini bunlara bağlayabilirlerdi. Ki bağlayanlar da olmuştur ama biz onlardan tarihin ana doğrultusunu tayin edenler, gidişatını çizenler olarak değil bazı ayrıntılar çerçevesinde yeri gelince söz ediyoruz.

Osmanlı'da siyaset ne olmuştur dersek kısaca bu coğrafyanın halklarını üç kuruluşluk menfaat karşılığında küffara ezdirmemek, mazlum milletlere adalet üzere haklarını vermek ve korumak olmuştur diyebiliriz. Bunun için tarihin, coğrafyanın gerektirdiği ne ise mevcut haslete dayanarak, eldeki imkânları kullanmak söz konusu olmuştur.

Tarihî/toplumsal özelliklerin ortaya çıkardığı ve mevcut koşulların gerektirdiği siyaseti uygulamak Osmanlı'ya uzun yüzyıllar dünya çapında bir özgünlük ve ayrıcalık kazandırmıştır. Mevcut koşulların elverdiği ilişkileri denetlemek, Batı'ya karşı Doğu halklarını korumak, üretimlerine kesintisiz devam etmelerinin gereklerini sağlayarak Doğu'nun varlığını ve devamlılığını sağlamak Osmanlı'nın siyasetinin ilk elde temel taşlarını oluşturmuştur diyebiliriz. Bu temelin üzerinde içte ve dışta hassas dengeleri koruyan ilkeler bütünlüğünün oluşturduğu eşine az rastlanır bir siyaset binası inşa edilmiştir.

Osmanlı Doğu toplumlarından yana koyduğu ağırlığına bağlı olarak oluşturduğu dünya dengesinin devamını Devlet-i ebed müddet olarak kendisine biçtiği yaşı ile tayin etmek istemesine rağmen denetlediği coğrafyanın dışına taşınan ilişkiler dünya çapında sürdürülen Doğu-Batı ilişkilerinin eksenini de Osmanlı'nın etki alanının dışına taşımıştır.

Devletin bütün teşkilatı ile giderek boşta kalmasına yol açan bu olay yeni siyasetleri de zorunlu kılmıştır. Osmanlı bunu dışına itildiği yeni Dünya İlişkileri örgüsünde kendisine anlamı olabilecek bir yer tutmakla atlatacağına inanmış ve bu yolda mevcut siyasetinde önemli bir dönüş yaparak Batılılaşma olarak adlandırılan bir yol izlemeye başlamıştır.

Rota değiştiren Osmanlı teknesi yeni sulara göre inşa edilmediğinden olacak bütün çabalara ve ustaca girilmiş manevralara rağmen bir müddet sonra dağılmaktan kurtulamadı. Başka bir deyişle ulu bir çınar gibi devrildi. Engin kollarını Doğu üzerine koruyucu biralkan gibi uzatan ve Batı'nın insafsız ateşinde kavrulmalarını önlemeye çalışan ulu bir çınar gibi. Dalları ve koca gövdesi çabucak parçalandı, iz bırakmamacasına ortalıktan kaldırıldı, yok edildi.

Dağılan gemiden geriye kalan parçalar bir Cumhuriyet oluşturmamıza yetti. Yeni denizlerde aykırı bir rota izleyerek eski yolu sürdürmek isteyeceğine yeni geminin süvarileri üst yapı kuruluşları ile Batıyla işbirliği yapabilecek ona ayak uydurabilecek bir iskelet/teşkilat oluşturmayı tercih ettiler. Belki de bu tehlikeli denizlerde büyük gemilerin dümen sularında gemiyi dağıtmadan, bir kayaya çarptırmadan bir müddet gitmeyi planlamış olabilerlerdi.

Bu durumda sadece gemi gövdesinin yeni koşullara göre hazırlanması yeterli değildi, eski gemiden kurtarılan tüm gemi halkının da yeni koşullara uydurulması gerekiyordu. Böylelikle rotası çizilmiş bir geminin halkına da gereken yön verilmeye çalışılmıştır. Bunun için kabul edilen yönetim biçimi çok partililik olarak belirince ve de siyaset bununla ilgili yol yordam olarak anlaşılınca Cumhuriyet döneminde tek partiden iki partiye oradan da çok partiye geçiş Türk Siyasetini tayin eden aşamalar olarak görülmeye başlandı. Ama bütün bu giderek ortalığı tozu dumana katan siyaset yapma biçimi gerçeği gözden saklayamadı. Gerçek siyaset ne idi? Gerçek siyaset Batıya katılma idi.

Batıya katılabilmek için elimizden ne gelirse yaptık. Son dönemdeki dağınkılığı ve çözülmeyi bir tarafa bırakırsak bu yolda önemli merhaleler de aştık. Eski bir doğulu devlet ve bir İslâm ülkesi olarak bu yolda gösterdiğimiz çaba diğer toplumlar için iyi bir örnek olarak gösterildi.

Bu günkü duruma bakacak olursak bütün iyi niyetli çabalarımıza rağmen belki de eski toplumsal miras, Ziya Gökalp'e göre toplumsal tortulardan dolayı Batıyla bütünleşemedik. İlişkilerde bir tıkanıklık sürdü gitti.

Bu sadece tarih/toplumsal geliş çizgimizden ya da varoluş biçimimizden değil bilinenlerin aksine Batı'nın da tutumundan kaynaklanmaktadır. Batı tüm toplumları kendi uygarlığına çekmek için elinden geleni yaptı ama aynı şeyi kendi içine katılmaları için yapmadı. Çünkü reklam ettiğinin aksine pasta bölünebilecek kadar büyük değildi. Tüm uluslar için hedef Batı olmasına rağmen günümüzde Batı'nın da kendisini gözden saklamak, tepkileri, çekecek bir cephe olmaktan -her ne kadar Doğu cephesi çökmüş gibi görünse de- çıkarmak istemesi de karşılaşılan tıkanıklıklar ile ilgilidir.

Artık her yerde küreselleşme var. Kitle iletişim araçlarının bu yoldaki pürüzleri ayıklaması küre siyasetçilerine de onların bir dediğini iki etmeyen yöre siyasetçilerine de büyük destek sağlamış bulunuyor.

Başka bir açıdan bakarsak her yer Batı artık. Biz de bu yolda olduğumuza göre daha ne istiyoruz, içinde eriyelim, iliklerimize kadar istifade etsek iyi olmaz mı? diyebiliriz.

Ama mesele bu değil. Bizi ve varsa bizim gibileri bu halimizle de istemiyorlar. Neden? Çünkü tarihten gelen, sulandırılmaya /civitılmaya çalışılsa da hala ayakta kalan; geleneğiyle, tecrübesiyle güçlü bir devlet var. Yutması güç bir lokma. O halde bu devletin küçültülmesi lazım. Onun için ne varsa özelleştirelim. Güvenlikten eğitime, üretimden (Sayın Müm-taz Soysal özelleştirmeleri küreselleşmenin bir parçası olarak görüyor) başka şeylere kadar. Elimde bir liste olmadığı için sırada daha neler

var bilemiyorum. Ama küçülmemiz isteniyor ve bunun kaçınılmazlığı ve erdemi bütün yetkili ağızlardan düşmüyor.

Küçülmenin sonu nereye kadar varacak? Bana göre ülke bütünlüğüne kadar. Önce koca çınarları devirdiler. Bütünüyle yok olmaları için ne yapılacaksa yapıldı. Hiç bir iz kalmamasına çalışıldı. Ama bizim elimizde Anadolu gibi tarihte çok önemli siyasetlere sahne olmuş bir coğrafya parçası kaldı. Koca çınarın kökünden süren bu genç filiz belki gene eski çınar gibi bir yerlere kanat gerer, gölge verir. O halde bölelim küçültelim. Güney Doğu'da olanları bir tarafa bırakırsak meşhur Habitat II vesilesi ile Bodrumda yapılan bir toplantıya katılan bilim adamları ulusların yerini şehir devletlerin alacağını buyurmuşlar. Yıllar önce bazı valilerimiz Güney Doğu'dan gelir gelmez ayaklarının tozuyla İstanbul'un yönetimi için ayrı yasalar istemişlerdi de, ne oluyoruz ürktüntüsü hafiften yüreğimizde bir yer etmişti. Şimdi Habitat gibi anlı şanlı toplantılarda üstelik bilimsellik görüntüsü altında tartışılır, belki de nereden başlasak diye yer beğenilir oldu.

Üstelik bu küreselleşme denilen şey son yılların meselesi değil de sanki çok öncelerden başlamış bir gidişatın sonu gibi gözüküyor. Cumhuriyet dönemimizde örnek aldığımız, değiştirdiğimiz her şey sanki bu yolda atılmış bir adım gibi. Vardığımız bu nokta önceden ön görülmemiş bile olsa yavaş yavaş kapitalist Batı'nın hayal ettiği, sonraları gerçekleştikçe zorlattığı bir sürece bağlı. İnce ince kendilerinin dışındaki dünyanın başına çorap örmüşler bir güzel. Her şeyi bir bir tıftmışlar, kolay yutulacak küçük lokmalar haline getirmişler. Önce siyaset sahibi olabilecek, cephe teşkil edebilecek imparatorluklar sonra belki aynı işi görebilir diye milletler, daha sonra Allah bilir neler, kimler.

O halde şimdiki Türk toplumu olarak Batı ile sorunlarımızı ve tıkanıklıklarımızı günün moda ideolojisi olan küreselleşmeyi göz ardı etmeden ele almalı meseleleri bu açıdan değerlendirmeliyiz.

Varmak istediğimiz hedefe yaklaştığımızı

zı sandığımız bir sırada ortalığı pusların бүrtmesi, amaçladıklarımızın başka bir görüntü altında yer alıyor olması karşısında o halde ne olacak sorusu ile karşılaşyoruz. Bütün dünya ile birlikte, ama özellikle bizim için çizilmiş gibi algıladığımız bu zorunlu gidiş karşısında ne yapabiliriz sorusu herhalde Türk toplumu olarak yeni bir siyasetin eşliğinde olduğumuzu göstermektedir.

Batı'nın içinde eriyelim derken dünyanın içinde kaybolmak, hem de zorunlu ve gönüllü değişmeler sonucunda tutamaksız ve dayanıksız bir biçimde kaybolmak, batılılaşyoruz diye tarihî köklerimizle ilişkiyi, selamı sabahı kesmek bizi zor durumda bırakmıştır. Topyektün batılılaşmak yerine batıcılışmış kadrolarla da bu işi götürür idare ederiz dediğimiz için bu yolda donanımsız ve giderek toplum desteğini kaybeden kadrolarla kalmak Osmanlı sonrası siyasetlerin durumu hakkında bir fikir verebilir.

Siyaset eldeki imkânlar ve güçler çerçevesinde yürütülebilir. Bunların izin verdiği ilişkiler geliştirilebilir. Elde ve var diye soracak olursak ilk olarak T.C.'ye varan tarihî çizgimiz ve bu sıralarda siyasetimizin dışında kalmış (belki kapalı kapılar ardında bir şeyler biliniyordu ama bizim bundan haberimiz yok) sonra gaipten haber almışcasına irkildiğimiz ve çok sevindiğimiz ama karşı karşıya gelince de epeyi üzüldüğümüz Orta Asya Türklüğü var. Eski yurttan uzun ve derinden verdikleri bir mücadele sonucu adlarını saklayabilmiş varlıklarını koruyabilmiş ve henüz küresellik tozu dumanına bulaşmamış atalarımızın çocukları, atasoyumuz var.

Üçüncü olarak onlarla temas kurmak niyetleri izhar edildiği zaman orta doğuya sıkışıp kalmakla karşı karşıya kalacağımız hatırlatılan İslâm alemi var.

Bunlar yeni siyaset arayışlarımız içinde önemli yerler tutabilecek yapı taşları olarak tarihten gelen bir mirasın (biz de dahil) günümüzdeki uzantıları, görünümleri, biçimleridir. Bunlarla yapılacak bir siyasetin bizi belli saha-

lar içine hapsedeceği konusu ise tartışılmalıdır. Bildiğimiz kadarı ile dedelerimizin siyaseti onları Anadolu içine kapatmamış, bir dünya siyaseti yaratmıştır. O zaman siyasetimizin boyutlarının dünya çapında olması gerektiği açıktır. Ama şimdi anlatıldığı şekliyle küreselleştiği söylenen dünya değil. Çünkü orada siyasetlere de arayışlarına da, hatta bu halimizle de olsa bize yer yok. Oraya kimliksiz, tarihî/toplumsal miras ve özelliklerden soyunmuş yoğrulacak bir hamur gibi direnç göstermeyecek olanlar arandığı için bizim de bu kıvama gelmemiz istenmektedir. Bu hale gelmemiz ise günlük siyasetin (!) baş işini, en önemli görevini oluşturmaktadır.

Orta Asya Türklüğüne dönecek olursak bazı senaryolarda olduğu gibi buraları bırakıp atayurduna dönmeyeceğiz herhalde. Ama gerek buralardaki gerekse diğer yerlerdeki Türk varlığının yeni dünya koşullarına uygun siyaset arayışlarında göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca oluşan yeni dünya koşulları altında kendimiz kadar onları da ezdirmemek, sular durulduğunda tarihiyle, kimliğiyle var olabilmemiz her halde kaybolmamış hasletlerimizin gereği olmalıdır. Bunun için gerekli birikim ve yeni bir siyasetin alt yapısını oluşturacak tecrübe tarihimizde ve iyi değerlendirilirse günümüzde de bulunmaktadır. Proje safhasından çıkıp tatbikat safhasına konulan yeni dünyanın yeni koşulları içine yalnız başımıza hazırlıksız, amaçsız ve üstelik yerimizin ne olduğunu bilmeden girmememiz gerekmektedir.

Türklük dünyasının varlığı ve çok değişik ilişkiler bağlamında kazandığı birikim üzerine bir siyaset inşa edilmesine izin verecek kapsamda gözükmektedir. Bu bakımdan bu dünyanın bira araya gelebilme koşullarının her zamankinden fazla olduğu şu kısa ve sınırlı süreç içinde daha büyük bir birliğin içinde eriyerek birbirimizi sonsuza kadar kaybetmememiz gerekiyor.

Belki bazılarının göre bu dünya birliği içinde erime kaçınılmazdır. Belki de gelmiş geçmiş toplumsal amaçlar içinde tüm toplumları kuşatabilecek ulvî bir düşüncedir. Ama dediğim gibi yerimizin ne olduğunu bilmeden, ya da bize başkalarınca tayin edilen yere razı olmak pek olacak iş değil gibi görünüyor.

Üstelik bütün bu gelişmelere ve ortadan kalktı imajını vermelerine rağmen Doğu ve Batı ayırımı hala bir şey ifade etmektedir. Belki de pek revaçta olan ötekinin tanımı yoluyla ve Doğunun bu tanımlamalar çerçevesinde var olduğunu kabul ettiklerine göre, Doğuyu tanımlamazsak yoktur düşüncesi ile bu küreselleşme Batı'nın çok işine yaramış olabilir. Ama yukarıda belirttiğim gibi Doğu vardır. Bu laflar ortaya çıkmadan önce de vardı. Ve siyasetine sahip çıkacak toplumlar olduğu sürece de var olacaktır. Bu bakımdan amacı toplumların Batı karşısı siyasetlerini engelleme olan küreselleşmeyi bizim anladığımız, bizim çıkarlarımızın iyi korunacağı ve eskiden de önemli bir yer oluşturduğumuz ve bu gün de iyi bir yeri hakettiğimiz dünya açısından iyi değerlendirmeliyiz.

Bütün bunlardan siyasetçilerimiz haberdar değil mi? Elbette haberdarlar. Ama siyaset Türk toplumunun kendi başına dünya üzerindeki varlığına ait yolu çizmesi, ileride de bu dünyadaki varlığını tarihiyle, sahip olması gereken hasletleriyle ve kimliğiyle sürdürmesini bilmesi demektir.

Siyasetçiler tarihin bu kımlıtısını bir şekilde yakalayıp bunun için gerekli şeyleri yapması gereken kişilerdir. Bu bakımdan iç çekişme malzemesi veya üç beş kuruluşluk maddî çıkar arasında kaybolmamalıdır.

Ayrıca Türk toplumunun geliştirebileceği siyasetlerin temellerini oluşturacak tarihî ve toplumsal koşullar, bunların sağladığı eldeki mevcut imkânlar; bazılarının Batı alemiyle yapmış olduğumuz -bilinen bilinmeyen- ittifaklar çerçevesinde artık oraya ait olduğumuzu sanmasıyla, aidiyetimizin ve geleceğe yönelik çıkarlarımızın Batı'da olduğunu varsayıp, Türk dünyasının karşısına Batı'nın taşarону olarak çıkmak için kullanılmamalıdır.

Şimdi adı siyasetçiye çıkmış bazı kişiler bütün bunları çok daha boyut ve ayrıntısı ile biliyor olabilirler. Ama yapılacak iş bilmek değil tarihî ve toplumsal muktesabatımız, aidiyetimiz, kimliğimize bağlı geleceğimiz doğrultusunda bizim olan her şeye sahip çıkarak eylemektir.